

Шанскова Т.І. Інноваційні технології у професійній підготовці фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти // Європейський Союз – Україна: освіта дорослих: збірник матеріалів Форуму до Міжнародних днів освіти дорослих в Україні (м. Київ, 4-6 листопада 2014 р.) [колектив авторів]. – К.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2015. – С. 196 – 199

*Тетяна Шанскова,
м. Житомир, Україна*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ДРУГОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка проблеми. В сучасних умовах стрімкого розвитку суспільства ідея неперервності навчання протягом життя набуває все більшої актуальності. Сьогодні доросла людина має можливість продовжити навчання за допомогою формальної, неформальної та інформальної освіти залежно від власних потреб на певному проміжку життя. Такі актуальні соціальні проблеми України кінця ХХ століття як скорочення виробництва, безробіття, зниження рівня життя населення та інші сприяли необхідності людини вміти адаптуватися до соціальних змін, бути конкурентоспроможною на ринку праці, маючи декілька професійних кваліфікацій. Тому відбулося активне становлення системи післядипломної освіти, особливо професійної перепідготовки та другої вищої освіти. Окрім цього, виникла потреба у таких гуманітарних професіях як психолог та соціальний педагог, здобути які бажали люди з вищою освітою за іншими спеціальностями. Тобто на сьогоднішній день в Україні вже сформована мережа ВНЗ, які здійснюють професійну підготовку фахівців гуманітарного профілю при здобутті другої вищої освіти, проте, впровадження освітніх інновацій вимагає саме процес цієї підготовки.

Аналіз останніх джерел і публікацій. *Професійна діяльність фахівців гуманітарного профілю* є діяльністю, що являє собою як безпосередній так і опосередкований вплив на людину через систему суспільних стосунків завдяки засобам донесення (мові, особистому прикладу) ідеї до об'єкта. Результатами впливу є зміни в духовному світі людини¹. Стиль діяльності спеціаліста гуманітарного профілю – вид філософсько-методологічного засобу цієї діяльності, що заснований на ціннісних орієнтаціях суб'єкта, та виконує функцію регуляції його ставлення до інших засобів професійної діяльності.

У межах процесів інновації і гуманізації освіти розроблені особистісно-аксіологічний підхід до професійної діяльності (О. Анісімов, Є. Богданов, А. Деркач, О. Дубасенюк, М. Левина та ін.), технологізація процесу навчання у

¹Чечёткин М. В. Стиль деятельности специалиста гуманитарного профиля: дис... докт. филос. наук: 09.00.01 / Чечёткин Михаил Васильевич. - М., 2004. – 348 с.

навчальному заклад (Л. Виготський, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, А. Міщенко та ін.), інноваційні підходи у системі вищої освіти (П. Гальперін, В. Давидов, П. Підкасистий, Є. Полат, Н. Тализіна та ін.).

Метою статті є аналіз андрагогічно-синергетичної моделі професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах здобуття другої вищої освіти як освітньої інновації та різноманітних технологій навчання дорослих, які використовуються у професійній підготовці.

Виклад основного матеріалу. Професійна гуманітарна освіта сьогодні спрямована на виконання інноваційної, виховної, адаптаційної, відтворювально-ретрансляційної функцій та функції кумулятивності знань.

1. Інноваційна функція професійної гуманітарної освіти пов'язана з розповсюдженням нових знань та гуманітарних технологій, завдяки яким суспільство розвивається. Інноваційну функцію потрібно трактувати як проведення наукових досліджень.

2. Виховна функція полягає у формуванні в студентів моральних якостей та загальнолюдських цінностей.

3. Адаптивна функція професійної гуманітарної освіти передбачає розвиток здібності студентів адаптуватися до професійних і соціальних ролей.

4. Відтворювально-ретрансляційна функція передбачає відтворення фахівцями гуманітарного профілю загальнолюдської та національної культури, а також передачі та відтворення існуючої соціальної структури у ході своєї професійної діяльності.

5. Професійна гуманітарна освіта сьогодні спрямована на активне використання знань, накопичених іншими соціально-гуманітарними науками (соціологією, психологією, філософією та ін.).

Гуманітарна освіта забезпечує готовність випускника до взаємодії з іншими людьми у процесі трансляції культури, обміну культурними цінностями, способами діяльності та шляхами самореалізації, що вимагає суттєвих змін у парадигмі освіти. Вища гуманітарна освіта є системою, що задовольняє суспільні вимоги підготовки фахівців такої категорії та їх особистісні потреби щодо професійного становлення та самореалізації. Метою діяльності гуманітарного ВНЗ є забезпечення високого рівня загальнокультурного, професійного та індивідуального розвитку студента як соціально активної, творчої особистості компетентного спеціаліста гуманітарного профілю, здатного до неперервної самоосвіти. Цінність гуманітарної освіти полягає в розвитку інтелекту, мислення, емоцій, комунікативних навичок та здібностей.

Конкуренція на ринку праці вимагає від спеціалістів гуманітарного профілю наявності високого професійного рівня, вияву навичок організаційної роботи в гуманітарній сфері, комунікативних навичок, володіння комп'ютером та знання іноземної мови. Спеціаліст повинен володіти такими особистісними якостями, як відповідальність, комунікабельність, інтелект. В той же час традиційна організація навчального процесу у ВНЗ не сприяє набуттю таких якостей.

За професійним призначенням фахівець гуманітарного профілю готується до здійснення навчально-виховної, науково-методичної та організаційно-управлінської діяльності у різних типах вищих і середніх навчальних закладів. Враховуючи професійне спрямування, майбутній фахівець гуманітарного профілю повинен володіти знаннями основних педагогічних і психологічних дисциплін; мати фундаментальні філологічні знання; володіти концепціями гуманітарних і суспільних наук.

Відповідно до Положення "Про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності"² інноваційною освітньою діяльністю у системі освіти є діяльність, що спрямована на розроблення й використання у сфері освіти результатів наукових досліджень та розробок. Освітніми інноваціями є вперше створені, вдосконалені освітні, навчальні, виховні, управлінські системи, їх компоненти, що мають істотно поліпшити результати освітньої діяльності. Об'єктами інноваційної освітньої діяльності є нові знання, інноваційні освітні програми і проекти, навчальний та виховний процеси, організаційні та адміністративні рішення, а також рішення іншого характеру, що істотно поліпшують якість освіти. Суб'єктами інноваційної освітньої діяльності можуть бути фізичні та юридичні особи: педагогічні та науково-педагогічні працівники навчальних закладів, наукові працівники та працівники органів управління освітою, навчальні заклади, підприємства, установи та організації, що надають освітні послуги.

Інноваційна освітня діяльність на всеукраїнському рівні здійснюється у системі освіти України і передбачає розроблення та використання в установленому законодавством порядку освітніх, навчальних, виховних, управлінських систем; нормативної частини змісту вищої (у тому числі післядипломної) освіти; освітніх технологій, форм, методів і засобів навчання, виховання та управління освітою, науково-методичного, кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення навчально-виховного процесу у навчальних закладах; систем, технологій, форм і методів підвищення кваліфікації керівних, педагогічних та науково-педагогічних працівників.

У науковій літературі виявлено загальні закони протікання інноваційного освітнього процесу³. *Закон незворотної дестабілізації інноваційно-освітнього середовища* передбачає, що будь-який інноваційний процес у системі освіти неминуче проблематизує ситуацію впровадження, вносить незворотні деструктурні зміни в усталене педагогічне середовище, що призводить до руйнації цілісних уявлень про природу освітніх процесів, їх керованість і водночас поляризує погляди суб'єктів освіти. При цьому, чим ґрунтовніша освітня інновація, тим імовірніша буде дестабілізація, – теоретичного, дослідницького, комунікативного чи практичного аспектів.

²Наказ Міністерства освіти і науки України "Про затвердження положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності" № 522 від 07.11.2000 (із змінами, внесеними МОН України № 1352 від 30.11.2012). - Режим доступу: <http://www.zakon.nau.ua/doc/?code=z09465003>.

³Юсуфбекова Н. Р. Тенденции и законы инновационных процессов в образовании / Н. Р. Юсуфбекова // Новые исследования в педагогических науках. М., 1991. – Вып. 2 (58).

За законом фінальної реалізації інноваційного процесу тільки життєздатні інноваційні процеси в освітній структурі реалізуються в педагогічній практиці. Закон стереотипізації стверджує, що поступово освітня інновація перетворюється у стереотип мислення і практичної педагогічної дії. У цьому розумінні вона приречена на рутинізацію, тобто перехід до педагогічного стереотипу – бар'єра на шляху реалізації прогресивних освітніх інновацій. Закон циклічного повторення (закон зворотності освітніх інновацій) наголошує, що певні інновації викликають протидію педагогічної громадськості тому що сприймаються як вже відомі наукові знання.

Інноваційні освітні процеси досліджуються також в соціально-економічному, психолого-педагогічному й організаційно-управлінському аспектах, які визначають умови і середовище успішності створення, поширення й реалізації інновацій.

Організаційно-управлінські умови реалізації інноваційних процесів передбачають: актуалізацію потреб освітян в інноваціях; наявність необхідних для вирішення сучасних проблем освіти ефективних, науково обґрунтованих новацій та достатню інформованість про них педагогічної спільноти; організацію інноваційної діяльності навчальних закладів на основі сучасних моделей інноваційних процесів; готовність (структурний і функціональний стан) педагогічної системи вищого навчального закладу до сприйняття й реалізації інновацій; інноваційний тип управління на всіх рівнях системи освіти, науково-методичний та організаційний супровід інноваційних процесів, матеріальне та моральне стимулювання учасників інноваційного процесу⁴.

Розуміння підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти як комплексної самоорганізованої системи дає змогу розглядати цей процес водночас з точки зору аксіології, акмеології та синергетики, що відображає комплексний аксіо-акме-синергетичний підхід у підготовці фахівців.

Розроблена андрагогічно-синергетична модель підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти забезпечує методологічне та теоретичне обґрунтування та практичну реалізацію освітньої діяльності факультетів післядипломної освіти та центрів перепідготовки фахівців у ВНЗ України відповідно до концепції неперервної освіти та освіти дорослих. Ця модель враховує знання про специфіку навчання дорослої людини відповідно до її віку, освітніх та життєвих потреб, реальних можливостей, індивідуальних особливостей і досвіду, психіки і фізіології, вміння пристосовуватися до перетворень, готовність до змін, здатність навчатися все життя. Модель характеризується підвищенням значення самоорганізації суб'єкта навчання, створює умови для побудови дорослим студентом індивідуальної освітньої траєкторії в освітньому

⁴Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи: монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.

просторі, враховуючи соціальне замовлення щодо підготовки спеціалістів гуманітарного профілю та особистісні освітні потреби, сприяє розвитку нелінійних процесів у взаємодії між суб'єктами навчання в умовах другої вищої освіти гуманітарного профілю.

Проектування моделі базувалося на науково обґрунтованих уявленнях про значний потенціал синергетичної методології щодо професійно особистісного розвитку суб'єкта навчання в умовах другої вищої освіти

Модель підготовки фахівця гуманітарного профілю складається з цільового, мотиваційного, змістово-актуалізаційного, діяльнісно-процесуального, особистісного та результативного компонентів.

Мотиваційний компонент включає професійно-пізнавальні, соціальні та особистісні мотиви навчальної діяльності. До професійно-пізнавальних мотивів дорослих студентів належать широкі пізнавальні потреби, зацікавленість у набутті специфічних для майбутньої професії знань та вмінь; важливим соціальним мотивом здобуття другої вищої освіти, на думку студентів, є знаходження роботи за фахом та кар'єрне просування. Особистісні мотиви навчальної діяльності дорослих студентів – це потреба в саморозвитку та самовдосконаленні, самореалізації.

Змістово-актуалізаційний компонент включає знання з різних дисциплін навчального плану підготовки студентів. Проте, враховуючи специфіку соціально-педагогічної професії, дорослий студент не тільки засвоює спеціальні знання, а актуалізує власні. Наприклад, при вивченні на I курсі дисципліни «Актуальні проблеми соціальної педагогіки», студенти демонструють глибоку обізнаність щодо таких проблем. А у процесі вивчення курсу «Вступ до спеціальності» студенти навчаються аналізувати сучасні соціальні проблеми в контексті вимог до діяльності соціального педагога. Тобто навчальний план побудовано таким чином, щоб актуалізувати знання студентів, зацікавити їх змістом навчального предмета та спрямувати на подальше самостійне набуття знань з дисциплін.

Діялісно-процесуальний компонент охоплює показники, що характеризують рівень сформованості професійних умінь. Дорослі студенти не тільки набувають відповідних умінь у процесі навчання. Більшість з них вже працюють учителями, соціальними педагогами та практичними психологами і включені у професійне середовище та бажають оволодіти лише новими вміннями, які відразу можна застосувати у професійній діяльності.

Особистісний компонент містить показники сформованості необхідних для соціально-педагогічної діяльності особистісних рис. У той же час проводиться профілактика емоційного вигорання тих студентів, які тривалий час займаються соціально-педагогічною діяльністю у притулках для неповнолітніх, пенітенціарних установах тощо.

Результативний компонент відображає показники готовності студентів до соціально-педагогічної діяльності.

Технології навчання дорослих – способи реалізації змісту освіти дорослих, оптимальні й ефективні для віку та фізичного стану дорослої

людини, що передбачають взаємодію змістової, процесуальної, мотиваційної, організаційної складових. Вони сприяють диференціації та індивідуалізації освітніх програм на основі врахування набутих раніше знань і професійного досвіду людини, активізації діяльності, розкриттю потенціальних можливостей, виробленню практичних навичок для розв'язання конкретних задач, оцінюванню ступеня засвоєння матеріалу тощо.

Серед інноваційних педагогічних технологій, які найдоцільніше застосовувати у навчанні дорослих людей, зокрема у процесі здобуття ними другої вищої освіти, є особистісно орієнтовані, інтерактивні та інформаційні технології навчання.

Особистісно орієнтовані технології (підвищення ефективності навчально-виховного процесу шляхом його індивідуалізації та диференціації, створення атмосфери комфорту в процесі навчання, розширення простору співробітництва між викладачами та студентами на гуманному суб'єкт-суб'єктному рівні). Особистісно орієнтовані технології навчання педагогів в умовах післядипломної освіти повинні будуватися на принципах андрагогіки, які ґрунтуються на когнітивно, діяльнісно й особистісно орієнтованій парадигмі освіти, враховують психологічні особливості зрілої людини і визначають діяльність насамперед тих, хто навчається, на відміну від принципів педагогіки, які регламентують діяльність того, хто навчає⁵.

Реалізація цих принципів визначає такі функції процесу навчання дорослих студентів, які опановують педагогічну професію, а саме: поєднання особистісного розвитку з підвищенням професійної майстерності вчителя; забезпечення випереджального характеру професійної підготовки педагога відповідно до суспільних вимог; мотивування самовдосконалення; конструювання ефективних технологій навчання; поєднання галузевих вимог щодо розвитку кадрового потенціалу з потребою відтворення та збереження загальнолюдських цінностей та ін.

На основі вивчення педагогічних досліджень вітчизняних та зарубіжних педагогів визначено теоретичні аспекти диференціації навчання у вищому закладі освіти. Диференціація навчання - це розрізнення діяльності тих, хто навчається, за такими мотиваційними позиціями особистості: "можу" і "хочу". Залежно від цього диференціація навчання поділяється на рівневу і профільну. Рівнева диференціація - це диференціація за здібностями та успішністю в навчанні, а профільна - за нахилами та інтересами.

Диференційоване навчання передбачає спрямованість на особистість студента. Паралельно із суміжним поняттям "індивідуалізація навчання" воно проходить ряд етапів, за якими інтерпретується як підхід, принцип, концепція і технологія. В основу термінологічної та змістової розмежованості цих понять нами покладено, з одного боку, частоту вживання кожного з них на певному етапі розвитку педагогічної науки, а з іншого, і це є основним, - зміст, що вкладається у кожне з цих понять.

⁵Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик та ін. / За ред. С. О. Сисоєвої. - К.: ВІПОЛ, 2001. - 502 с.

У науковій літературі різні форми моделювання технологій в основному спираються на синергетичний та системно-структурний підходи, що застосовуються в розробці всіх педагогічних технологій (Т. А. Ілліна). Синергетика виконує інтегративну функцію поєднання даних гуманітарних і технічних наук та є методологічною основою для розробки гуманітарних технологій, тому що поєднує досягнення кібернетики, математичного моделювання та системного підходу, що дозволяє не тільки застосовувати інтегративний принцип до об'єкта гуманітарних технологій, а також виявити загальні закономірності їх структурної самоорганізації. Основні завдання гуманітарних технологій полягають у виборі оптимально необхідних операцій, що забезпечують самопізнання, саморозвиток та самореалізацію суб'єкта; знаходження оптимальних форм адаптації та гармонізації особистісного ресурсу та засобів діяльності.

Проектування гуманітарних технологій полягає в розробці методів раціональної, оптимальної та результативної дії суб'єкта діяльності, що полягає у визначенні мети гуманітарної технології, виявленні сутності принципів відтворення процесів соціокультурного та професійного середовища та їх впливу на втілення гуманітарних технологій.

Гуманітарні технології будуються на таких принципах: варіативності, що враховує динаміку та адаптивність гуманітарних технологій до змінних умов і нестандартних ситуацій; гнучкості, що передбачає саморегуляцію, само налаштування та самокорекцію суб'єкта гуманітарних технологій; інтеграції, що виключає абсолютизацію кожного з елементів технології та робить їх взаємозамінними

Впровадження гуманітарних технологій є динамічним процесом переведення теоретичних концепцій з відтворення гуманітарних знань та особистісно-професійного потенціалу суб'єкта на мову засобів та способів діяльності.

На думку С. О. Сисоєвої, інтерактивні технології навчання дорослих забезпечують їх включення у процес навчання за рахунок добору й використання сукупності активних форм, методів, прийомів, методик, засобів навчання, що дають змогу гарантовано досягти запланованого результату, забезпечити зворотний зв'язок та врахувати життєвий та професійний досвід дорослих⁶.

Дидактична особливість інтерактивного навчання дорослих полягає в тому, що у процесі його реалізації іноді спостерігається порушення звичайної дидактичної логіки навчального процесу: не від засвоєння теорії до практики, а від формування нового досвіду до його теоретичного осмислення.

Основними формами та методами інтерактивного навчання є евристичні бесіди, презентації, дискусії, ділові та рольові ігри, навчальні тренінги, колективні вирішення творчих завдань, кейс-метод, практичні групові й індивідуальні вправи, моделювання певного виду діяльності

⁶Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: сутність, критерії, життєвий цикл // Педагогічний процес: теорія і практика. Зб. Наукових праць. Вип. 3 в 2-х ч. (ч. II). – К.: Вид-во ВД «ЕКМО», 2010. – С. 158 – 164.

абоситуацій, проектування й написання бізнес-планів, різних програм, обговорення відеозаписів, включаючи запис власних дій тощо.

Висновки. Розуміння підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти як комплексної самоорганізованої системи дає змогу розглядати цей процес водночас з точки зору аксіології, акмеології та синергетики, що відображає комплексний аксіо-акме-синергетичний підхід у підготовці фахівців.

Запропоновану модель професійної підготовки можна розглядати як освітню інновацію у підготовці фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти та використовувати різноманітні технології професійної підготовки дорослих залежно від суспільних вимог та індивідуальних потреб дорослих.

Фахівець гуманітарного профілю – це людина індивідуально-творчого стилю життя, який властивий особистостям з виразними особистісними характеристиками, адекватною, іноді навіть високою самооцінкою, людям цілеспрямованим, з розвинутими і різноманітними потребами й інтересами, що здатні приймати нетривіальні рішення, добре адаптуються в новому середовищі, не втрачаючи своєї самобутності.

Анотація. У статті проаналізовано сучасні вимоги держави до професійної діяльності фахівців гуманітарного профілю, її основні функції; професійну підготовку фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти розглянуто як комплексну самоорганізовану систему та запропоновано андрагогічно-синергетичну модель такої підготовки яку можна розглядати як освітню інновацію підготовки фахівців при здобутті другої вищої освіти; висвітлено різноманітні технології навчання дорослих, які використовуються у професійній підготовці.

Ключові слова: фахівець гуманітарного профілю, професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю, андрагогічно-синергетична модель професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, технології навчання у професійній підготовці дорослих.

Summary. In the article the modern requirements of the state are analysed to professional activity of specialists of humanitarian profile, her basic functions; professional preparation of specialists of humanitarian profile in the conditions of the second higher education is considered as a complex self-organizing system and the andragogical-synergetic model of such preparation is offered that can be examined as an educational innovation of preparation of specialists at the receipt of the second higher education; various technologies are reflected studies of adults, that is used in professional preparation.

Keywords: specialist of humanitarian profile, professional preparation of specialists of humanitarian profile, andragogical-synergetic model of professional preparation of specialists of humanitarian profile in the conditions of the second higher education, technologies of studies in professional preparation of adults.

